

Müasir Azərbaycan dövlətçiliyinin möhkəmləndirilməsində Heydər Əliyev siyasi kursu

Heydar Aliyev's Political Course in Strengthening Modern Azerbaijani Statehood

Yadigar Dunyamaliyeva Merdan gizi

English Teacher, Nakhchivan Military College (MMU), Azerbaijan

Email: yadigarmerdan@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-6943-6678>

DOI: <https://doi.org/10.69760/gsrh.0260302001>

© 2026 Yadigar Dunyamaliyeva Merdan gizi. This is an open-access article published in *Global Spectrum of Research and Humanities (GSRH)*. Licensed under **Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)** — free to share, adapt and use commercially, with attribution.

<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Xülasə

Bu məqalədə Heydər Əliyevin siyasi kursunun müasir Azərbaycan dövlətçiliyinin formalaşmasındakı və möhkəmləndirilməsindəki rolu hərtərəfli araşdırılır. Tədqiqat göstərir ki, Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında Azərbaycan Respublikası siyasi, iqtisadi və hüquqi sahələrdə köklü islahatlar həyata keçirmiş, müstəqil dövlətçiliyin möhkəm institusional əsasları qoyulmuşdur. 1995-ci ildə qəbul edilmiş Konstitusiyaya demokratik hüquqi dövlət quruculuğunun əsasını təşkil etmiş, hakimiyyət bölgüsü prinsipi isə idarəetmədə şəffaflıq və sabitliyi təmin etmişdir. 1994-cü ildə "Əsrin müqaviləsi" kimi tarixi əhəmiyyət kəsb edən neft sazişinin imzalanması Azərbaycanın beynəlxalq enerji bazarına inteqrasiyasını sürətləndirmiş, Dövlət Neft Fondunun yaradılması isə milli iqtisadi ehtiyatların idarə edilməsini institutlaşdırmışdır. Milli təhlükəsizlik sahəsindəki qanunvericilik bazası, o cümlədən informasiya və kibertəhlükəsizlik siyasəti dövlətin suverenliyinin qorunmasında həlledici rol oynamışdır. Nəticə etibarlı ilə Heydər Əliyevin siyasi kursu müasir Azərbaycanın inkişaf modelinin ideoloji və institusional özəyini təşkil edir.

Açar sözlər: *Heydər Əliyev; dövlətçilik; hüquqi dövlət; enerji strategiyası; milli təhlükəsizlik; Azərbaycan*

Abstract

This article examines the role of Heydar Aliyev's political course in the formation and consolidation of modern Azerbaijani statehood. The research demonstrates that under Heydar Aliyev's leadership, the Republic of Azerbaijan carried out fundamental reforms in the political, economic, and legal spheres, laying firm institutional foundations for independent statehood. The Constitution adopted in 1995 formed the basis for democratic rule-of-law construction, while the principle of separation of powers ensured transparency and stability in governance. The signing of the historically significant "Contract of the Century" oil agreement in 1994 accelerated Azerbaijan's integration into international energy

markets, and the establishment of the State Oil Fund institutionalised the management of national economic resources. The legislative framework in the field of national security, including information and cybersecurity policy, played a decisive role in safeguarding state sovereignty. The article concludes that Heydar Aliyev's political course constitutes the ideological and institutional core of modern Azerbaijan's development model.

Keywords: *Heydar Aliyev; statehood; rule of law; energy strategy; national security; Azerbaijan*

1. Giriş

XX əsrin son onilliyində sovet imperiyasının dağılması nəticəsində müstəqilliyini bərpa edən Azərbaycan Respublikası olduqca mürəkkəb siyasi, iqtisadi və sosial problemlərlə üzləşdi. Ölkədə mövcud olan dərin iqtisadi böhran, Ermənistanın hərbi təcavüzü nəticəsində işğal altındakı ərazilər, dövlət idarəçilik mexanizmlərinin zəifliyi və siyasi qeyri-sabitlik milli dövlətçiliyin formalaşması prosesini son dərəcə çətinləşdirirdi. Belə bir tarixi kəsişmə nöqtəsində Heydər Əliyevin 1993-cü ildə hakimiyyətə qayıdışı Azərbaycan tarixinin yeni bir mərhələsinin başlanğıcını qoydu.

Heydər Əliyev — böyük dövlət xadimi, uzaqgörən diplomat və istedadlı siyasətçi kimi Azərbaycan dövlətçiliyinin əsaslarını həm hüquqi, həm iqtisadi, həm də beynəlxalq müstəvidə möhkəmləndirdi. Onun siyasi kursu yalnız dövrünün tələblərinə cavab vermir, eyni zamanda gələcəyin strateji perspektivlərini müəyyənləşdirən güclü bir dövlət qurma fəlsəfəsini əks etdirirdi. Ümummilli liderin həyata keçirdiyi islahatlar — Konstitusiyanın qəbulundan tutmuş neft strategiyasına, milli təhlükəsizlik sisteminin yaradılmasından beynəlxalq inteqrasiyaya qədər — Azərbaycanın müstəqil dövlət kimi möhkəmlənməsinin əsas sütunlarına çevrildi.

Bu məqalənin əsas məqsədi Heydər Əliyevin siyasi kursunun müasir Azərbaycan dövlətçiliyinin möhkəmləndirilməsindəki rolunu sistemli şəkildə araşdırmaq, hüquqi dövlət quruculuğu, enerji strategiyası, milli təhlükəsizlik siyasəti və strateji inkişaf planlaşdırması kimi əsas istiqamətləri elmi-nəzəri kontekstdə təhlil etməkdir. Tədqiqatın aktuallığı onunla müəyyən olunur ki, Heydər Əliyevin siyasi irsinin dərinədən öyrənilməsi müasir Azərbaycanın dövlət idarəçiliyi modelinin anlaşılması üçün mühüm elmi əhəmiyyət daşıyır.

2. Heydər Əliyevin dövlətçilik strategiyası və hüquqi dövlət quruculuğu

Müstəqil dövlət quruculuğu prosesinin ən vacib şərtlərindən biri sağlam hüquqi təməlin formalaşdırılmasıdır. Heydər Əliyev bu həqiqəti dərinədən dərk edərək ölkəni demokratik inkişaf yoluna yönəltmək üçün ilk növbədə möhkəm konstitusion əsaslar yaratmağa çalışdı. Onun rəhbərliyi ilə 1995-ci ildə qəbul edilmiş Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ölkədə demokratik hüquqi dövlət quruculuğunun bünövrəsini qoydu, dövlət hakimiyyətinin üç müstəqil qola — qanunverici, icra və məhkəmə hakimiyyətinə — bölünməsi prinsipini bərqərar etdi (Azərbaycan Respublikası, 1995).

Həmin Konstitusiya eyni zamanda insan hüquq və azadlıqlarının qorunmasını dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərindən biri kimi müəyyənləşdirdi. Bu, yalnız formal hüquqi norma olmayıb, Heydər Əliyevin insan ləyaqətinə dərin hörmətini və demokratik idarəçilik

prinsiplərinə olan dərin inamını əks etdirən siyasi bəyannamə idi. Konstitusiyaya dövlət institutlarının fəaliyyəti üçün aydın hüquqi mexanizmlər müəyyən etdi, idarəetmədə sabitliyi və proqnozlaşdırılabilirliyi təmin etdi.

Milli təhlükəsizlik sahəsindəki qanunvericilik islahatları da dövlət quruculuğunun ayrılmaz hissəsini təşkil etdi. "Milli təhlükəsizlik haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu dövlətin milli maraqlarının qorunması üçün mühüm hüquqi mexanizm rolunu oynadı (Azərbaycan Respublikası Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Komitəsi, 2004). Bu qanun yalnız müdafiə sahəsini tənzimləməklə məhdudlaşmayıb, dövlət idarəçiliyinin bütün sahələrini əhatə edən kompleks bir təhlükəsizlik çərçivəsi müəyyən etdi.

Heydər Əliyevin hüquqi dövlət quruculuğuna verdiyi töhfənin əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, o, qısa müddət ərzində postsovet dövlətlərinin böyük əksəriyyəti üçün həll edilməsi son dərəcə çətin olan bir problemi — legitimlik böhranını aradan qaldırmağı bacardı. Demokratik seçkilərin keçirilməsi, çoxpartiyalılığın bərkidilməsi, müstəqil məhkəmə sisteminin formalaşması bu istiqamətdə atılmış mühüm addımlar idi.

3. Enerji strategiyası və iqtisadi inkişaf siyasəti

Heydər Əliyevin dövlətçilik fəlsəfəsinin ən parlaq və dünyaca tanınan ifadəsi onun enerji strategiyasıdır. 1994-cü il sentyabrın 20-də imzalanan neft sazişi — dünyanın 8 ölkəsindən 13 şirkəti birləşdirən tarixi müqavilə — "Əsrin müqaviləsi" adını qazandı. Heydər Əliyev həmin tarixi mərasimdə qeyd etdi ki, Azərbaycan bu müqavilə ilə dünya birliyinə inteqrasiyasının yeni mərhələsinə qədəm qoyur (Aliyev Heritage Library, 1994a; Aliyev Heritage Library, 1994b).

Bu saziş Azərbaycanın iqtisadi inkişafında əsl dönüş nöqtəsi oldu. Xarici investisiyaların ölkəyə axını sürətləndi, Azərbaycanın beynəlxalq iqtisadi sistemə inteqrasiyası gücləndi və ölkə öz enerji resurslarını müstəqil şəkildə idarə etmək imkanı əldə etdi. Ümummillə lider Heydər Əliyev daim vurğulayırdı ki, Azərbaycanın zəngin təbii sərvətləri xalqın rifahının artırılmasına xidmət etməli, ölkənin iqtisadi müstəqilliyinin möhkəmlənməsinə yönəldilməlidir (Aliyev Heritage Library, 1994b).

Enerji gəlirlərinin strateji idarəetməsi məsələsini həll etmək üçün Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə 1999-cu ildə Azərbaycan Respublikasının Dövlət Neft Fondu yaradıldı (Azərbaycan Respublikasının Dövlət Neft Fondu, 1999). Bu qurumun yaradılması Azərbaycanın iqtisadi idarəetmə tarixindəki ən önəmli qərarlardan biri hesab olunur. Neft Fondu enerji gəlirlərinin şəffaf idarə edilməsini, gələcək nəsillər üçün qorunmasını və ölkənin uzunmüddətli iqtisadi dayanıqlığını təmin edən mühüm mexanizmə çevrildi.

"Əsrin müqaviləsi"nin uğurla həyata keçirilməsi yalnız iqtisadi nailiyyətin deyil, həm də Heydər Əliyevin diplomatik dahiliyinin bariz nümunəsidir. O, mürəkkəb beynəlxalq danışıqlar prosesini son dərəcə bacarıqla idarə etdi, Azərbaycanın milli maraqlarını qorudu və eyni zamanda xarici tərəfdaşlarla etimada əsaslanan uzunmüddətli tərəfdaşlıq münasibətləri qurdu.

4. Milli təhlükəsizlik və informasiya təhlükəsizliyi siyasəti

Müstəqil dövlətin mövcudluğunun əsas şərtlərindən biri onun milli təhlükəsizliyinin etibarlı şəkildə təmin olunmasıdır. Heydər Əliyev bu prinsipi həmişə ön planda tutmuş, dövlət suverenliyinin qorunmasını öz siyasi kursunun prioritet istiqamətlərindən biri kimi bəyan etmişdir. Onun rəhbərliyi altında milli təhlükəsizlik siyasətinin həm hüquqi, həm də institusional əsasları ardıcıl olaraq formalaşdırıldı.

2007-ci ildə qəbul edilmiş Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizlik konsepsiyası bu istiqamətdəki işin məntiqi davamı olaraq dövlətin milli maraqlarının qorunmasına dair kompleks strategiyayı müəyyən etdi (Azərbaycan Respublikası Dövlət Miqrasiya Xidməti, 2007). Bu sənəd ölkənin siyasi, iqtisadi, hərbi və informasiya təhlükəsizliyini vahid strateji çərçivədə əhatə edən fundamental bir proqram sənədi kimi dəyərləndirilir.

Müasir dövrdə informasiya təhlükəsizliyi dövlət suverenliyinin qorunmasında getdikcə artan bir əhəmiyyət kəsb edir. Bu sahədə qəbul edilmiş qanunvericilik aktları — xüsusilə "İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu — informasiya mühitinin qorunması və dövlət informasiya ehtiyatlarının təhlükəsizliyinin hüquqi bazasını formalaşdırdı (Azərbaycan Respublikası Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyi, 1998). 2012-ci ildə isə informasiya təhlükəsizliyi sahəsindəki fəaliyyətin təkmilləşdirilməsinə dair xüsusi fərman imzalandı (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyası, 2012a).

Kibertəhlükəsizlik sahəsindəki son dövr siyasəti bu irsin layiqli davamı olaraq 2023-2027-ci illər üçün informasiya təhlükəsizliyi və kibertəhlükəsizlik strategiyasında öz əksini tapmışdır (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyası, 2023). Bu sənəd rəqəmsal dövrün yeni təhdidlərinə qarşı dövlətin hərtərəfli müdafiə mexanizmini müəyyən edir. Həmçinin, "İnformasiyaya əldə etmək haqqında" Qanun vətəndaşların dövlət məlumatlarına çıxış hüququnu tənzimləyərək şəffaflıq prinsipini hüquqi müstəviyə köçürdü (Azərbaycan Respublikasının Əqli Mülkiyyət Agentliyi, 2005).

5. Azərbaycanın inkişaf modeli və strateji planlaşdırma

Heydər Əliyevin siyasi kursunun ən güclü cəhətlərindən biri uzaqgörən strateji planlaşdırma qabiliyyətidir. O, yalnız anlıq problemləri həll etməklə məhdudlaşmayaraq Azərbaycanın onilliklər sonrasına hesablanmış inkişaf modelini formalaşdırdı. Bu model sonrakı dövrlərdə hazırlanan strateji sənədlərin ideoloji əsasını təşkil etdi.

Heydər Əliyevin bu inkişaf fəlsəfəsinin məntiqi davamı olaraq "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" inkişaf konsepsiyası hazırlandı (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyası, 2012b). Bu sənəddə iqtisadi modernləşmə, sosial rifahın artırılması, rəqabətqabiliyyətli iqtisadiyyatın qurulması və dövlət idarəçiliyinin keyfiyyətinin yüksəldilməsi əsas inkişaf prioritetləri kimi müəyyən edildi. Konsepsiya Heydər Əliyevin dövlətçilik irsinin nə qədər güclü bir intellektual bünövrəyə söykəndiyini açıq şəkildə ortaya qoyur.

Milli iqtisadiyyatın rəqabətqabiliyyətini artırmaq üçün müxtəlif sahələr üzrə strateji yol xəritələri hazırlanmış və dövlət proqramları qəbul edilmişdir (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyası, 2016). Bu sənədlər iqtisadi şaxələndirmə, qeyri-neft

sektorunun inkişafı, kiçik və orta sahibkarlığın dəstəklənməsi kimi mühüm istiqamətləri əhatə edir.

Strateji planlaşdırma sahəsindəki bu nailiyyətlər Heydər Əliyevin siyasi kursunun nə qədər sistemə, ardıcıl və uzaqgörən bir xarakter daşdığını əyani şəkildə sübut edir. Onun qurduğu dövlət idarəçiliyi modeli bugünkü Azərbaycanın beynəlxalq arenada güclü mövqə tutmasının əsas amillərindən birini təşkil edir.

6. Nəticə

Aparılan tədqiqat bir daha sübut edir ki, Heydər Əliyevin siyasi kursu müasir Azərbaycan dövlətçiliyinin möhkəmləndirilməsində həlledici, tarixi əhəmiyyəti olan bir rol oynamışdır. Onun rəhbərliyi altında həyata keçirilən dövlət quruculuğu siyasəti ölkədə siyasi sabitliyi bərqərar etmiş, hüquqi dövlət institutlarını formalaşdırmış, milli təhlükəsizlik sistemini möhkəmləndirmiş və Azərbaycanı beynəlxalq iqtisadi sistemə uğurla inteqrasiya etmişdir.

1995-ci il Konstitusiyası ilə bərqərar olunan demokratik hüquqi dövlət prinsipləri, "Əsrin müqaviləsi" ilə başlanan enerji strategiyası, Dövlət Neft Fondunun yaradılması, milli təhlükəsizlik sahəsindəki qanunvericilik islahatları — bütün bunlar Heydər Əliyevin dövlətçilik irsinin ayrılmaz hissələridir. Bu irs bugün də Azərbaycanın dövlət siyasətinin ideoloji özəyini təşkil edir.

Heydər Əliyev — böyük vətənpərvər, uzaqgörən dövlət xadimi, güclü lider kimi Azərbaycan xalqının qəlbində əbədi yer tutmuşdur. Onun siyasi kursu müasir Azərbaycanın inkişaf modelinin əsasını təşkil edir və gələcək nəsillər üçün ilham mənbəyi olaraq qalacaqdır. Beləliklə, Heydər Əliyevin siyasi irsi yalnız tarixi bir fenomen deyil, həm də Azərbaycanın gələcəyini istiqamətləndirən canlı bir dövlət fəlsəfidir.

Declarations

Funding: This research received no external funding.

Conflicts of Interest: The author declares no conflict of interest.

Author Contributions: Conceptualization: Y.D.; Methodology: Y.D.; Investigation: Y.D.; Writing – original draft: Y.D.; Writing – review & editing: Y.D.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat / References

Aliyev Heritage Library. (1994a, sentyabr 16). Qərb ölkələrinin neft şirkətləri ilə bağlanacaq saziş ilə əlaqədar brifinqdə bəyanat. <https://lib.aliyevheritage.org/az/8156754.html>

Aliyev Heritage Library. (1994b, sentyabr 20). Müqavilə imzalanması mərasimində nitq. <https://lib.aliyevheritage.org/az/8223457.html>

Azərbaycan Respublikası Dövlət Miqrasiya Xidməti. (2007). Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizlik konsepsiyası. <https://www.migration.gov.az/content/pdf/a959238a0eb184bcc3b26feb9c0cdec1.pdf>

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyası. (2012a, sentyabr 26). İnformasiya təhlükəsizliyi sahəsində fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi tədbirləri haqqında (Fərman No. 708).

<https://mincom.gov.az/storage/pages/1053/1193e283d6bc3b965ee3dc13b39f6c11.pdf>

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyası. (2012b, dekabr 29). "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" İnkişaf Konsepsiyası. <https://minenergy.gov.az/az/dovlet-proqramlari/sened-numunesi>

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyası. (2016, dekabr 6). Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritələrinin təsdiq edilməsi haqqında (Fərman No. 1138). <https://president.az/az/articles/view/21953>

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyası. (2023, avqust 28). Azərbaycan Respublikasının informasiya təhlükəsizliyi və kibertəhlükəsizliyə dair 2023–2027-ci illər üçün Strategiyası. <https://president.az/az/articles/view/60949>

Azərbaycan Respublikası Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyi. (1998). İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu (No. 460-IQ). <https://mincom.gov.az/storage/pages/404/d5c2b71ea828dad43a79ddb0a097c998.pdf>

Azərbaycan Respublikası Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Komitəsi. (2004). Milli təhlükəsizlik haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu (No. 712-IIQ). <https://azstand.gov.az/upload/files/712-IIQ%20Milli%20t%C9%99h1%C3%BCk%C9%99sizlik%20haqq%C4%B1nda.pdf>

Azərbaycan Respublikası. (1995). Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. <https://president.az/en/pages/view/azerbaijan/constitution>

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Neft Fondu. (1999). Azərbaycan Respublikasının Dövlət Neft Fondunun yaradılması haqqında (Prezident Fərmanı No. 240). <https://www.oilfund.az/storage/images/fycror9ad3.pdf>

Azərbaycan Respublikasının Əqli Mülkiyyət Agentliyi. (2005). İnformasiya əldə etmək haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu (No. 1024-IIQ). <https://patent.copat.gov.az/files//27472210912023323665>

Received: 2 February 2026

Accepted: 5 April 2026

Published: 7 April 2026